

Diktaturen och döden

Diktaturen, som samlar makten inom staten hos en enda eller ett fåtal, säger sig vara kallad att förverkliga bestämda idéer. Den tanken skiljer den från det monarkiska enväldet, som, stött på arvet och traditionen, tror sig finna den bästa lösningen från fall till fall. Men i realiteten blir diktaturens ideologiska rättfärdigande inom kort tid skört och oväsentligt; idéerna påstås vara genomförda, och kvar står den nakna maktkoncentrationen. Det är inte napoleonska, fascistiska, nazistiska eller kommunistiska idéer som härskar, det är Napoleon, Mussolini, Hitler eller Stalin. Och därmed blir diktatorn av propagandan utropad till övermänniska, frälsare, Gud. Den hänfödda lydningen blir plikten framför andra, tyrannen blir folkets allseende och allvise fader. I vår samtid har vi tre gånger sett den utvecklingen på väg mot fulländning. Längst har den hunnit i fråga om den man som nu ligger för döden. Han har kallats sol, livgivare, själarnas ingenjör — man har talat om hans nåd som om Guds nåd och om hans vilja som inspirerande allt gott, stort och skarpsynt.

Och dock dör han. Detta enkla faktum passar inte lulten. Därför har människor inför de segrande och förkrossande diktatorerna ständigt frågat sig hur det skall gå när diktatorn dör. Endast sällan har man i det enskilda fallet fått svar på frågan. Nederlaget har kommit före eller samtidigt med döden. De båda Napoleonerna dog landsflyktiga, Mussolini var redan avslöjad och förkastad då han mördades i skymundan, Hitler hade av sitt väldiga rike kvar blott en bunker och några trotjänare då han tillgreps en undergång i operastil. Den ryska diktaturen har givit världen ett exempel på en diktator på dödsbädden, det är sant. Men då Lenin för trettio år sedan blev sjuk och något år senare avled var denna diktatur ännu i sin första växt. Förtrycket hade inte nått det mogna tyranniets perfektion, kulten var svag och trevande, en första ansats till den maktens religion där Stalin fungerar som Gud, Kristus och den helige Ande. Vad skulle Lenin med sin marxistiska materialism säga inför dagens skådespel med Stalin som föremål för kommunisternas, de ryska nationalisternas och det ortodoxa prästerskapets böner och förböner?

Om Stalin vet vi mindre än om de andra stora diktatorerna. Hans hårdhet, hänsynslöshet, energi, skicklighet är ostridiga. Därutöver är föga bekant. Hans tal och böcker är lika gråa som hans leende. Ingenting är känt om galenskaper, svagheter, passioner som ger särprägel och ett slags mänsklighet. En tung, anonym skräck, det är världens bild av denne härskare sedan tre årtionden.

Men själva budskapet om att Stalin är döende verkar som en blotta i regimen. Han har prisats som den oförliknelige, alla andras insatser har varit ringa vid sidan av hans, hela Sovjetväldet har framställts som en skapelse av denna gnista. Ingen efterträdare har proklamerats eller ens diskret anvisats — i praktiken skulle Stalin därmed ha riskerat att fostra en rival — i propagandan skulle en påminnelse om hans förgånglighet ha varit stötande och oroande. En ny Gud av dessa dimensioner tillverkas dock inte så lätt ens av modern propaganda. Det tar år att få även de förpinade och andligt stympade massorna att förstå att den döde landsfadern numera blott är en föregångare, en duktig mellanman, medan den stora kraften övergått till Malenkov, Molotov eller Beria. Den koncentration till namnet Stalin som varit den ryska agitationens särdrag sedan tjugu år återfaller på agitatorerna. "Konungen är död, leve konungen", så enkelt går det inte att förfara vid en tyranns död.

Det är tänkbart att regimen försvagas efter andra, än mera väsentliga linjer. En maktkamp kan uppstå som leder till splittringar och utbrytningar; inom den grupp av bossar vilkas väg till regeringen markerats av mord, massprocesser och likvidationer bör det ömsesidiga förtroendet inte vara ett utmärkande drag; inom satellitstaterna står skräckslagna politiker redo att välja den väg, vilken väg som helst, som för till ökat oberoende eller åtminstone personlig trygghet. Striden kan, utan att splittring eller förvirring inträder, leda

till herravälde för en person eller en grupp som vill avskaffa eller i varje fall moderera tyranniet. Stalins död ger världen hopp om en förändring till det bättre, om en omvandling utan öppet krig, om ett slut på det kalla kriget.

Hur det kommer att gå blir sannolikt inte klart på kort sikt. Ett skifte på diktatorsplatsen kan få sina avgörande konsekvenser efter lång tid, kanske efter år av osäkerhet och brytningar. Och någon visshet om förändring till det bättre har vi inte. Så länge byråkratin, polisen och militären är eniga består det ryska fängelset och den ryska fästningen med sitt förtryck, sina hotelser och sina aggressioner. Regimen kan bli än hätskare, än mera våldsamt obehärskad. Men det vore osant att påstå att mänskligheten känner pessimism inför dagens budskap.